

მიხეილ შენგელია - მოგონება ეძღვნება მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის დაბადებიდან 100 წლისთავს

რამაშ შენგელია

პროფესორი, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს მედიცინის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის პროფესორი

XX საუკუნის 20-30-იან წლებში მედიცინის ისტორიის მეცნიერული კვლევის მესაძირკვლევად გვევლინებიან, როგორც უკვე სახელგანთქმული მეცნიერები, ასევე, იმ დროისთვის ახალგაზრდა, დამწყები მეცნიერი ექიმები: ერთის მხრივ, დიდი ივანე ჯავახიშვილი, მეორეს მხრივ კი, გიორგი თევდორაძე და ლადო კოტეტიშვილი. ამ მხრივ, განსაკუთრებით ღირებულია ექიმ ლადო კოტეტიშვილის ღვაწლი, რომლის მიერ, 30-იან წლებში, პირველად იქნა ტექსტობრივად დამუშავებული, სამეცნიერო აპარატურითა და წინასიტყვაობით გამოცემული, ქართული სამედიცინო ლიტერატურული ძეგლები - „ნიგნი სააქიმოÁ“, „იადიგარ-დაუდი“ და „უსწორო კარაბადინი“.

გიორგი თევდორაძე კი ქართული სამედიცინო ეთნოგრაფიის შესწავლის ერთ-ერთ პიონერად შეიძლება ჩაითვალოს.

1943 წელს, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო ინსტიტუტში, პროფესორ მიხეილ სააკაშვილის ძალისხმევითა და პროფესორ კონსტანტინე ერისთავის ხელშეწყობით, გაიხსნა მედიცინის ისტორიის კათედრა (გამგე მიხეილ სააკაშვილი). 1945 წელს, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტში შეიქმნა ქართული მედიცინის ისტორიის განყოფილება, რამაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ქართული მედიცინის ისტორიის (განსაკუთრებით, მედიცინის ცალკეული სპეციალობების ისტორიის) შესწავლას და ექიმთა საზოგადოებაში ამ დარგის პოპულარიზაციას.

XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან მედიცინის ისტორიის, ქართული ხალხური მედიცინის და ეთნოგრაფიის მეცნიერულ მკვლევართა გუნდი ფართოვდება ისეთი მკვლევრებით, როგორებიც არიან: მიხეილ შენგელია და პავლე ფირფილა-შვილი. უცილობელი გახდა პროფესორული სკოლის ჩამოყალიბება, უძველესი ქართული მედიცინის სისტემური შესწავლა, სამედიცინო ამროვნების განვითარების ძირითადი ეტაპებისა და ტენდენციების განსაზღვრა, შესაბამისი კულტურული და მატერიალური მასალის მოპოვება-შესწავლა.

ამასთან, უნდა შექმნილიყო ძლიერი სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, რომელიც რესპუბლიკაში არსებულ და მომავალში შესაქმნელ სხვადასხვა სტრუქტურებს გააერთიანებდა და ერთიან სამოქმედო გეგმასა და სტრატეგიას განსაზღვრავდა. საჭირო იყო მედიცინის ისტორიის სწავლების რეორგანიზაცია, ახალი პრო-

გრამის და ახალი სახელმძღვანელოების შექმნა. ამ საკითხების გადაწყვეტა აუცილებელი იყო ქართული მედიცინის ისტორიის სამეცნიერო დარგად ჩამოყალიბებისთვის.

XX საუკუნის 40-იანი წლების დასასრულსა და 50-იანი წლების დასაწყისში, ქართული მედიცინის ისტორიის კვლევის კარიბჭესთან დგება ახალგაზრდა მეცნიერი - მიხეილ შენგელია, რომელსაც ამ პრობლემების შეცნობა, მათი შესწავლა-გამოკვლევა და გამორჩეული შედეგების მიღება არგუნა ბედმა. სწორედ ის გვევლინება ამ დარგის სამეცნიერო სკოლის ერთ-ერთ ფუძემდებლად და ახალგაზრდა მეცნიერთა მთელი თაობების აღმზრდელად.

წლების განმავლობაში მისი სამეცნიერო ინტერესების სფერო შემდეგნაირად ჩამოყალიბდა:

- 20-30-იან და მომდევნო წლებში აღმოჩენილი მდიდარი არქეოლოგიური მასალის შესწავლა, რომელიც მოიცავდა, როგორც უშუალოდ სამედიცინო დანიშნულებების ნივთებს, ასევე პირადი ჰიგიენის საგნებს, კომუნალური ჰიგიენის (აბანოები, წყალსადენები, კანალიზაცია) ნაგებობებს, პალეოპათოლოგიურ მასალას და სხვ.;
- კოლხურ-იბერიული მედიცინის კონცეპტუალური რაობა, განსასაზღვრი იყო მისი ადგილი მსოფლიო მედიცინაში;
- მითოლოგიისა და მედიცინის ურთიერთმიმართების საკითხები;
- სამონასტრო-საეკლესიო სამედიცინო სისტემა საქართველოსა და მის საზღვრებს გარეთ;
- შუა საუკუნეების საქართველოს მედიცინის ისტორია. მოსაძიებელი და აღსაწერი იყო ქართული სამედიცინო ხელნაწერების სრული კოლექცია;
- XV საუკუნის დიდი მოღვაწე, შაჰა ფანასკერტელი-ციციშვილი და მისი “სამკურნალო ნიგნი-კარაბადინი” - ქართული სამედიცინო და ლიტერატურული ძეგლი;
- XIX საუკუნის საქართველოს მედიცინა;
- ახალი და უახლესი პერიოდის სამედიცინო კულტურა საქართველოში;
- საქართველოს სამედიცინო ეთნოგრაფია, ფოლკლორი და ხალხური მედიცინის ნიმუშები.

გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი, პროფესორი მიხეილ სოფრომის ძე შენგელია, დაიბადა 1915 წლის 25

დეკემბერს, ჩხორონყუს რაიონის სოფელ ხაბუშეში. მამა - სოფრომ დუტუს ძე შენგელია, წარმატებული კომერსანტი - თავისი დროისთვის საკმაოდ განათლებული და პროგრესულად მოაზროვნე პიროვნება გახლდათ. სოფრომი სენაკის მაზრაში განათლების დარგის მეურვედ იყო არჩეული. რუსული ცარიზმისადმი შეურიგებელი დამოკიდებულების გამო, ის ორჯერ იყო დაპატიმრებული და ციხეში გარკვეული დრო გაატარა. როგორც ქველმოქმედს, მას დიდი სახელი ჰქონდა მოპოვებული მოსახლეობაში. პატივს სცემდნენ როგორც სიკეთით, ზნეობითა და სამართლიანობით გამორჩეულ პიროვნებას. მისი წყალობით, სენაკში ბევრ საჭირო და მნიშვნელოვან საქმეს დაედო საფუძველი: აშენდა ბიბლიოთეკები, სკოლები და სხვ.

სოფრომს 1921 წლის განმეორებითმა რუსულმა ანექსიამ თავზარი დასცა და აქტიურ ბრძოლას შეუდგა ოკუპანტების წინააღმდეგ. იარაღით ხელში დადგა 1924 წლის აჯანყებულთა გვერდით, რაც შემდგომ მისი დახვრეტის ძირითადი მოტივი შეიქნა. არც აჯანყების დამარცხების შემდეგ შეუწყვეტია ბრძოლა და, როგორც საქართველოს ჩეკას პატაკიდან ჩანს, ის სამეგრელოში, იატაკვეშა ანტისაბჭოთა ორგანიზაციის ერთ-ერთი გამორჩეული ლიდერია. მას 1929 წელს აპატიმრებენ და ციმბირში ასახლებენ, საიდანაც 1934 წელს დაბრუნდა, მაგრამ 1937 წლის რეპრესიებს კი ვეღარ გადაურჩა.

დედა - დომინიკა გიორგის ასული გეგელია, წარმოშობით თავადიშვილი, ულამაზესი ქალბატონი - სათნო, კეთილი და ყველას მომკითხავი - ოჯახის დიასახლისი გახლდათ. ძმებს დედისადმი ყოველთვის განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდათ, აღმერთებდნენ მას. მოგვიანებით, უკვე ცნობილი პოეტი ალექსო შენგელია წერდა: "იმ პატარა სიყვარულის ცრემლებს ვფიცავ, იმ თეთრ აკვანს, დედაჩემის ცისფერ თვალებს...".

მიხეილ შენგელიას ბავშვობამ კოპნია და ლამაზ სამეგრელოში, სითბოთი სავსე ოჯახში, ხოლო ჭაბუკობამ - თბილისში გაიბრინა. 1924 წელს, აჯანყების დამარცხების შემდეგ, "შავსიელის" ვაჟები სენაკს გაერიდნენ, თბილისს მოაშურეს. ალექსომ მამის სახელი შეიცვალა, უშვილო ბიძის - პეტრეს ძე "გახდა", მიხეილი კი ცოტა ხანს "შენგელიადა" იწოდებოდა. ძმები თბილისში ერთმანეთს იშვიათად ხვდებოდნენ. ეშინოდათ, რომ ეს ვინმეს საეჭვოდ არ მოსჩვენებოდა.

1931 წელს, მიხეილმა თბილისის მეორე შრომის საშუალო სკოლა დაასრულა. დედაქალაქში ბავშვობიდან გატარებულმა ამ წლებმა განაპირობა მისი სრულიად გამორჩეული სიყვარული და თავყვანისცემა თბილისისადმი. მან ყველა ქუჩა ზეპირად იცოდა, - ძველი და ახალი სახელი, ისტორია... ჰყვებოდა კინტოებზე, ყარაჩოხელებზე, იხსენებდა თბილისურ ჟარგონს.

მიხეილის სურვილი, ექიმი გამხდარიყო, მხოლოდ 1934 წელს ახდა - მისაღები გამოცდები ჩააბარა თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო ინსტიტუტის სამკურნალო ფაკულტეტზე.

1939 წელს, ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ, იგი განაწილებით იწყებს მუშაობას სომხეთის რესპუბლიკაში, ალავერდის ცენტრალური პოლიკლინიკის თვალისა და ყელ-ყურ-ცხვირის სნეულებათა კაბინეტის გამგე-ექიმად. აქ დარჩა იგი 1941 წლამდე.

დიდმა სამამულო ომმა ალავერდში მოუხსნო. მოუსვენ-

წარმა და რომანტიკულმა სულმა 25 წლის ახალგაზრდას მოსვენება არ მისცა. დეფიციტური სპეციალობის, ოფთალმოლოგობის გამო, მიხეილს „ჭაპუანი“ ჰქონდა, მაგრამ არ მოასვენა კომისარი, - ასე ძალიან აინტერესებდა ომი. მოხალისედ წასულს, სულ ფრონტის წინა ხაზზე უხდებოდა ყოფნა: ქერჩი, ტამანი, მცირე მინა...

1941-43 წლებში მიხეილი სამხედრო ექიმის რანგში ომის სხვადასხვა ფრონტზე იბრძვის: არის 205 ოცხ-ს სანიტარიული სამსახურის უფროსი ექიმი, III რანგის სამხედრო ექიმი.

მას არასოდეს უყვარდა ომზე საუბარი, არც თავს იწონებდა ვეტერანობით. მიაჩნდა, რომ ომი ცივილიზებული ვაცობრიობის უდიდესი სირცხვილი იყო. იშვიათად, პირად საუბარში, დიდი განცდითა და ტკივილით იხსენებდა ომის ეპიზოდებს, განსაკუთრებით - ქერჩს, ვაცობრიობის ისტორიაში ერთ-ერთ უდიდეს სასაკლავოს. დაჭრილთა მაშველი და გადამრჩენელი, ბრძოლის ველზე ორჯერ დაიჭრა. პირველი დაჭრის შემდეგ, კვლავ ფრონტზე დაბრუნდა, ხოლო მეორედ, 1943 წელს, მძიმე შემთხვევის გამო, კომისიის გადაწყვეტილებით, ზურგში იქნა დემობილიზებული და სამხედრო-საექიმო სამსახურში გამწესებული: 1944-45 წლებში #2458 ევაკოპოსპიტლის ქირურგიული განყოფილების გამგე და პოსპიტლის უფროსის მოადგილე სამკურნალო დარგში.

აღსანიშნავია, რომ მიხეილმა უარი თქვა სახელმწიფოს მიერ მინიჭებულ ინვალიდობასა და პენსიაზე, ერცხვინებოდა თითქოს. ეს სტატუსი მას მხოლოდ 80-იან წლებში აღუდგა და ისიც დიდი ჯამათისა და წინააღმდეგობის შემდეგ. ერთი კი ჩაილაპარაკა უკმაყოფილოდ: "თქვენ თვითონ ხართ ინვალიდები..."

ომიდან დაბრუნების შემდეგ, მიხეილმა თავის მშობლიურ სენაკს, მშობლიურ კერას მიაშურა და მალე ოჯახის

შექმნის სიხარულს ვზიარა. იქორწინა 1945 წელს, სენაკში, თსსი-ის საგზურით ჩასულ ექიმ-სტომატოლოგ, ზინაიდა გორგის ასულ ქლიფთარზე. მიხეილს არაერთხელ აღუნიშნავს, რომ ზინას გარეშე, მისი უსიტყვო დახმარებისა და მგობრობის გარეშე, ვერაფერს შექმნიდა, ვერაფერს მიაღწევდა. გამორჩეული ადამიანური ღირსებებით შემკული ქალბატონი, მეუღლის ყველა საქმიანობის თანამონაწილე და შემწე იყო. ის სამი ათეული წლის მანძილზე, მიხეილის მიერ საქართველოს რაიონებში ხალხური მედიცინის მასალების შესაგროვებლად მოწყობილ სამეცნიერო ექსპედიციებში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა და სამეცნიერო ნაშრომებს კი უძღვნა ხალხური სტომატოლოგიის შესწავლას. ქალბატონმა ზინამ ქვეყანას ორი ღირსეული და სახელოვანი ვაჟი აღუზარდა - გიორგი (გიზო), ჩინებული ექიმი-კარდიოლოგი, მედიცინის აკადემიური დოქტორი და რამაზი, ქირურგი, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ამჟამად სახელოვანი მამის საქმის გამგრძელებელი - თსსუ-ის სამედიცინო-ჰუმანიტარული მიმართულებისა და მედიცინის ისტორიის და ბიოეთიკის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი.

1946-54 წლებში, მიხეილი მუშაობს სენაკის რაიონულ საავადმყოფო-პოლიკლინიკის თვალის სნეულებათა კაბინეტის გამგე-ექიმად, შეთავსებით - ოტოლარინგოლოგადაც. სწორედ აქ, პრაქტიკული საქმიანობის პარალელურად, ჩნდება მისი პირველი სამეცნიერო ნაშრომები კლინიკურ მედიცინაში, ოფთალმოლოგიაში და ნეიროფთალმოლოგიაში. აქვე, დედაქალაქიდან მოშორებით, ახალ-გაზრდა მკვლევარი სერიოზულად იწყებს ქართული მედიცინის ისტორიის წყაროების კვლევას, რასაც პირველი მნიშვნელოვანი სამეცნიერო ნაშრომები მოჰყვა.

პრაქტიკოსი ექიმის მიერ ქართული მედიცინის ისტორიის კვლევა, მალე, საკანდიდატო დისერტაციით დაგვირგვინდა, თემაზე: „ოფთალმოლოგიის ისტორიის ნარკვევები საქართველოში“.

მიხეილის საკანდიდატო დისერტაციაში პირველად გაანალიზდა ოფთალმოლოგიის უძველესი ისტორია საქართველოში. ავტორმა შეისწავლა საარქივო, თუ უძველესი წერილობითი ძეგლები, ოფთალმოლოგიური მეცნიერების კვლევის ჩარჩოები ჩვენს წელთაღრიცხვამდე II ათასწლეულამდე „ჩასწია“. დისერტაციაში პირველად იქნა განხილული მითოსური მასალა, როგორც სერიოზული წყარო, მედიცინის ისტორიის კვლევისთვის. უხვად იყო მოყვანილი მაგალითები ქართული სამედიცინო ლიტერატურიდან: „უსწორო კარაბადინი“, „ნიგნი სააქიმოÁ“, „იადიგარ-დაუდი“, ზამას „სამკურნალო წიგნი - კარაბადინი“. პირველად მიმოიხილა თვალის ანატომიისა და ფიზიოლოგიის, თვალის ქირურგიული ოპერაციების საკითხები, მეფე ვახტანგ VI-ის ნაშრომი „ოპტიკური პარაგრაფები“, XIX საუკუნის II ნახევრის ოფთალმოლოგიური სამსახურის მასალები და სხვ.

1956 წლიდან, თბილისში ჩამოყალიბდა „საქართველოში მედიცინის ისტორიის შესწავლის საორგანიზაციო და მეთოდური კომისია“, რომლის ერთ-ერთი ინიციატორი, ორგანიზატორი და შემდგომი აქტიური წევრი გახლდათ მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი მიხეილ შენგელია.

1956 წელს, მიხეილ შენგელიამ სპ. ვირსალაძის სახელობის ტროპიკული მედიცინისა და სამედიცინო პარაზიტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტთან ჩამოაყალიბა ქართული მედიცინის ისტორიისა და სამედიცინო ეთნოგრაფიის სამეცნიერო-კვლევითი განყოფილება, რომელსაც თვითონვე ჩაუდგა სათავეში. აქ მას დიდი დახმარება გაუწია აღნიშნული ინსტიტუტის დირექტორმა, გამოჩენილმა ქართველმა მეცნიერმა, სსრკ-ის მედიცინის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტმა, გიორგი მარუაშვილმა.

1961 წლის მარტში, მიხეილ შენგელია იცავს სადოქტორო დისერტაციას თემაზე: „უძველესი ქართული მედიცინის ზოგიერთი ძირითადი საკითხები და ზამა ფანასკერტელი-ციციშვილის სამკურნალო წიგნი“.

დისერტაცია, რომელიც თავის დროზე უმაღლესი კრიტერიუმებით შეფასდა, წლების განმავლობაში ქართული მედიცინის ისტორიის სახელმძღვანელოს როლსაც ასრულებდა. მოგვიანებით, 1970 წელს, მის ბაზაზე შეიქმნა პირველი ქართული სახელმძღვანელო სტუდენტებისთვის.

და მაინც, ალბათ, ის უმთავრესი, რაც მეცნიერმა ვერ და ქვეყანას დაუტოვა, ქართული მედიცინის ისტორიის მუზეუმი.

დიდძალი მასალა - საარქივო, სამედიცინო შინაარსის ხელნაწერები, მდიდარი სამედიცინო ბიბლიოთეკა, სხვადასხვა სახის სამუზეუმო ექსპონატები, ხალხური მედიცინის ნიმუშების მდიდარი კოლექცია, მხატვრული ტილოები თუ სხვა, რაც მეცნიერს ჯერ პერიფერიაში და შემდეგ, დედაქალაქში მუშაობის დროს, განყოფილების თანამშრომლებთან ერთად ჰქონდა შეგროვებული, თავშესაფარს ითხოვდა.

1963 წელს, მუზეუმი ჯერ საზოგადოებრივ საწყისებზე გაიხსნა, ხოლო 1967 წელს, რესპუბლიკური მიზეუმის სტატუსით ჩამოყალიბდა მედიცინის ისტორიის პირველი მუზეუმი, რომელიც ვერაზე, ლეო ქიაჩელის ქუჩაზე არსებულ თამარ მეფის დროინდელ წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის, ე.წ. „ლურჯ მონასტერში“ განთავსდა.

აღსანიშნავია, რომ იმდროინდელ სსრკ-ში, აღნიშნული მუზეუმი მეორე იყო (რიგის მუზეუმის შემდეგ), მაგრამ როგორც ეროვნული მედიცინის ისტორიის ამსახველი მუზეუმი - პირველი. ამ მაგალითზე, შემდგომ წლებში ყველა ე.წ. მოკავშირე რესპუბლიკაში შეიქმნა ანალოგიური სტრუქტურები, რომელთაც სწრაფად გადააჭარბეს თავიანთ წინამორბედს, მატერიალური და ტექნიკური უზრუნველყოფით, თუმცა კი შინაარსით ვერც ერთი უტოლდებოდა „ლურჯ მონასტერში“ შეხიზნულ მეტად საინტერესო ექსპონიციას. საბჭოთა პერიოდის „ლურჯ მონასტერში“ ხან საწყობი, ხან სადურგლო-სახელოსნო და ხან - რა იყო განთავსებული. სავალალო მდგომარეობაში მყოფი მონასტრის ჩრდილოეთი, ხრამისპირა კედლები ჩაქცევს პირას იყო. მაშინ ჯერ კიდევ არ ფუნქციონირებდა ძველთა დაცვის სამმართველო. ბატონმა მიხეილმა საკუთარი თანხებით ჩაასხა ბეტონი და გაამაგრა მონასტრის მოშიშვლებული კედელი. ამით მან ძველი განადგურებისგან იხსნა. წლების განმავლობაში იობის მოთმინებითა და რუდუნებით ათავისუფლებდა ეკლესიას, ირგვლივ შემოჭარული ქოხმახებისგან, ცდილობდა იქ მცხოვრები ხალხი უკეთესი ბინებით და-

ეკმაყოფილებინათ. ეს იმ პერიოდის საქართველოში წარმოდგენილი და დაუჯერებელი რამ იყო, მაგრამ, როგორც ჩანს, ბატონ მიხეილს უფალი სწყალობდა.

1974 წლის 12 მაისის თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომის გადაწყვეტილებით, პროფესორი მიხეილ შენგელია კონკურსის შედეგად არჩეულ იქნა აღნიშნული ინსტიტუტის მედიცინის ისტორიის კათედრის გამგის თანამდებობაზე.

ეს იყო ბატონი მიხეილის, როგორც გამოჩენილი მედიცინის ისტორიკოსის, კიდევ ერთი აღიარება, რითაც დაიწყო მისი ცხოვრების ერთი შესანიშნავი, პედაგოგიურ-აღმზრდევლობითი საქმიანობის მძიმე და მოუსვენარი პერიოდი.

1974 წლისთვის, მიხეილ შენგელია რჩება ქართული მედიცინის ისტორიისა და სამედიცინო ეთნოგრაფიის განყოფილების ხელმძღვანელად, რომელიც მან თსსი-ის ცენტრალური სამეცნიერო კვლევითი ლაბორატორიის შემადგენლობაში გადმოიტანა და ქართული მედიცინის ისტორიის მუზეუმის დირექტორადაც. ამ სამი მნიშვნელოვანი სამეცნიერო, პედაგოგიური და პრაქტიკული ბაზის გაერთიანებამ დიდად შეუწყო ხელი ქართული მედიცინის ისტორიის სამეცნიერო დისციპლინად საბოლოოდ ჩამოყალიბებას. ამ პერიოდიდან მოყოლებული, არ დარჩენილა ქართული მედიცინის ისტორიისა და თანამედროვეობის გლობალური და ეროვნული მნიშვნელობის თითქმის არც ერთი აქტუალური საკითხი, რასაც მედიცინის ისტორიის კათედრის, ქართული მედიცინის ისტორიისა და სამედიცინო ეთნოგრაფიის, ქართული მედიცინის ისტორიის მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომლების გონება და კალამი არ შეხებოდეს. ამ მხრივ, სამედიცინო საზოგადოებაში არსებობდა ამრიგ იმის თაობაზე, რომ შექმნილი მეცნიერული პროდუქცია თავისი მრავალთემატურობითა და სიუხვით, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების ნამუშევართა ტოლფასი იყო. ყოველივე ეს კი, რაციონალური, სწორი და გამიზნული ხელმძღვანელობის შედეგი გახლდათ.

1974 წლიდან, ბატონი მიხეილი სამჯერ (1979, 1984, 1989 წლებში) იქნა არჩეული თსსი-ის მედიცინის ისტორიის კათედრის გამგედ და პარალელურად ქართული მედიცინის ისტორიისა და სამედიცინო ეთნოგრაფიის განყოფილების ხელმძღვანელად.

* * *

პროფესორი მიხეილ შენგელია მეტად აქტიურ სამეცნიერო ცხოვრებას ეწეოდა. მის კალამს 300-სზე მეტი სამეცნიერო და პოპულარული ხასიათის შრომა, მათ შორის 20-სზე მეტი მონოგრაფია ეკუთვნის.

ის განსაკუთრებით მკაცრი იყო, როცა საკითხი ეროვნული ისტორიის შებღალვას შეეხებოდა. მიხეილ შენგელია არაერთხელ ჩაბმულა სამეცნიერო დისკუსიებში შინაურ და გარეულ ოპონენტებთან და ყოველთვის გამარჯვებამდე მიჰყავდა საქმე.

1972 წლის სექტემბერში, მიხეილ შენგელიას იწვევენ დიდ ბრიტანეთში, ლონდონში, მეცნიერული მივლინებით, სადაც გაიმართა მედიცინის ისტორიის საერთაშორისო საზოგადოების (IHM) 23-ე მსოფლიო კონგრესი. ბატონი მიხეილი წარსდგა მოხსენებით: „უძველესი

კოლხურ-იბერიული მედიცინა და მსოფლიო მედიცინის ისტორია“. კონგრესში 5 კონტინენტის 51 ქვეყნის 500-მდე მეცნიერი მონაწილეობდა. სსრკ-დან ამ კონგრესზე მიწვეულ 10 მეცნიერს შორის საქართველოდან მხოლოდ მიხეილ შენგელია იყო წარმოდგენილი. კონგრესი გახსნა მედიცინის ისტორიის საერთაშორისო საზოგადოების და მედიცინის ისტორიის საერთაშორისო აკადემიის პრეზიდენტმა, ცნობილმა მეცნიერმა, პროფესორმა ფ. პოინტერმა.

პროფესორ მიხეილ შენგელიას მოხსენება ძველი ნეოლითური ხანის მეორე და პირველი ათასწლეულის ქართულ სამყაროს შეეხებოდა, ამ ეპოქის სოციალურ და კულტურულ ვითარებას გადმოსცემდა, სამედიცინო ამროვნების დონეს ასახავდა ბერძნულ-რომაული წყაროებისა და მედიაზე არსებული სხვა ცნობების საფუძველზე, ასევე შეეხებოდა მითრიდატე VI პონტოელის „თერიაკს“ („მითრიდატუმი“), ზოგადად, შხამსაინააღმდეგო თერაპიას და სხვ. მოხსენებამ კონგრესის მონაწილეთა ინტერესი და მოწონება დაიმსახურა. დაისვა საკითხი კოლხურ-იბერიული მედიცინის, როგორც ფენომენის, საყოველთაო აღიარების შესახებ. მოხსენება დაიბეჭდა კონგრესის შრომათა კრებულში.

უკან დაბრუნებისთანავე, ბატონმა მიხეილმა ფ. პოინტერის წერილი მიიღო, რომელიც მას ნორმანდიაში, თავის მამულში ეპატიჟებოდა და სამეცნიერო თანამშრომლობას, გულწრფელ მეგობრობას სთავაზობდა. საბჭოთა სინამდვილისთვის ეს უკვე მეტისმეტი იყო და ქართველ მეცნიერს „თავშეკავებისკენ“ მოუწოდეს.

1976 წლის 21-28 აგვისტოს, კანადაში (მონრეალი) ჩატარდა IHM-ის 25-ე მსოფლიო კონგრესი, რომელზეც კვლავ მიიწვიეს პროფესორი მიხეილ შენგელია, მაგრამ მისი წასვლა აშკარად, და „ტექნიკური“ მიზეზებით შეფერხდა.

1977 წელს, თბილისში, ქართველი მედიცინის ისტორიკოსების და ბატონი მიხეილის დიდი ძალისხმევით მომზადდა და ჩატარდა სსრკ-გდრ-ის II საერთაშორისო სიმპოზიუმი მედიცინის ისტორიაში. პროფესორი მიხეილ შენგელია წარსდგა მოხსენებით „Истоки древне грузинской медицины и основные этапы ее развития“.

1978 წლის 20-25 აგვისტოს, პროფესორი მიხეილ შენგელია მიიწვიეს ბულგარეთში (პლოვდივი), სადაც მედიცინის ისტორიის საერთაშორისო საზოგადოების 26-ე საერთაშორისო კონგრესი გაიმართა. მოხსენების თემა იყო „იონანე პეტრინი და რენესანსი, მისი მოღვაწეობა ბულგარეთში“, რომელიც კონგრესის შრომათა კრებულში დაიბეჭდა.

1980 წლის აგვისტო-სექტემბერში, ესპანეთში (ბარსელონა) ჩატარდა IHM 27-ე კონგრესი, სადაც მიხეილ შენგელია წარსდგა მოხსენებით: „Переводная медицинская литература феодальной Грузии (IX.-XIXвв)“, რომელიც აღნიშნული კონგრესის თემატის კრებულში დაიბეჭდა.

1981 წელს, ვილნიუსში (ლიტვა), სსრკ-გდრ-ის IV სიმპოზიუმი ჩატარდა მედიცინის ისტორიაში, სადაც ბატონი მიხეილი წარსდგა მოხსენებით: „Положение издателя врач авсредневековой Грузии“. აღნიშნული მოხსენება სიმპოზიუმის შრომათა კრებულში დაიბეჭდა.

1983 წელს, ბულგარეთში (სოფია), ბულგარულ ენაზე, ინგლისური რეზიუმითი `მედიცინის ისტორიისა და თეორიის` კრებულში, იბეჭდება მიხეილ შენგელიას ნაშრომი: „И. Петриции Ренесанс“ (გვ. 247-253).

1985 წელს, ბატონმა მიხეილმა მიიღო პირადი მიწვევა ბულგარეთიდან, მედიცინის ისტორიკოსთა მეორე ნაციონალური კონგრესის საორგანიზაციო კომიტეტის თავმჯდომარის, პროფესორ მილადინ აპოსტოლოვისგან. ტერნოვოში, სადაც კონგრესი ტარდებოდა, იგი წარსდგა მოხსენებით: „Республиканский музей истории медицины Грузии“, რომელიც დაიბეჭდა კრებულში: „Второй научный конгресс епоистории на медицината“ (გვ. 286-89). მიხეილ შენგელია არჩეული იქნა ბულგარეთის მედიცინის ისტორიის სამეცნიერო საზოგადოების საპატიო წევრად.

პროფესორი მიხეილ შენგელია მონაწილეობდა მედიცინის ისტორიისა და მეცნიერებათა ისტორიის თითქმის ყველა საკავშირო, თუ ცალკეული რესპუბლიკების სიმპოზიუმების, ყრილობების და კონფერენციების მუშაობაში. მას ხშირად იწვევდნენ ცალკეული სპეციალობების სამეცნიერო ფორუმებზეც.

1991 წლის დეკემბერში, მიხეილ შენგელია ტოვებს მედიცინის ისტორიის კათედრას, რის შემდეგაც ერთხელ კიდევ ირჩევენ კონკურსით, ქართული მედიცინის ისტორიის და ეთნოგრაფიის სამეცნიერო-კვლევითი განყოფილების გამგის თანამდებობაზე.

1995 წლის 1 ოქტომბრიდან იგი თავისუფლდება განყოფილების გამგის დაკავებული თანამდებობიდან და ინიშნება ამავე განყოფილების მთავარი მეცნიერ-თანამშრომლის თანამდებობაზე (კონსულტანტად). ამავე პერიოდში იგი ქართული მედიცინის ისტორიის მუზეუმის დირექტორია.

წლებმა თავისი გაიტანა. რა თქმა უნდა, მძიმე და დაძაბული, წინააღმდეგობებით სავსე მეცნიერულმა მოღვაწეობამაც დადი დაასვა მის ჯანმრთელობას და ბოლო ექვსი წლის განმავლობაში იგი მონყდა თავის საყვარელ მეცნიერულ სამყაროს. თუმცა, ამ განშორებას სიხარული ახლდა, - მის დაწყებულ საქმეს მომავალში მის უმცროსი ვაჟი, რამაში გააგრძელებდა, რომელიც, მამამისივით, წარმატებული ქირურგიული კარიერიდან პატრიოტულ, მაგრამ წინააღმდეგობებით სავსე სფეროში საკუთარი ნებით ინაცვლებდა.

მამის მაგალითს ჯერ უფროსმა ვაჟმა, გიორგიმ მისდია და თავისი წვლილი შეიტანა ქართული მედიცინის ისტორიაში. მან საკანდიდატო დისერტაცია კარდიოლოგიისა და ქართული ტრადიციული მედიცინის მიჯნაზე დაიცვა და შემდგომაც, არა ერთი საინტერესო სტატია და ერთი მონოგრაფია შემატა დარგს.

საბოლოოდ, მაინც რამაზმა იტვირთა ვალდებულება - არ შეწყვეტილიყო ასე კარგად და ასე მძიმე შრომით დაწყებული ეროვნული საქმე. პროფესორმა რამაზ შენ-

გელიამ მამის დანატოვარს ღირსეულად უპატრონა. ის 1991 წლიდან ხელმძღვანელობს მედიცინის ისტორიის კათედრას. განსაკუთრებით შთამბეჭდავია მისი საერთაშორისო აღიარება: ჯერ მედიცინის ისტორიის საერთაშორისო საზოგადოების (IHM) ნაციონალური დელეგატი და მმართველი საბჭოს წევრი გახდა (1996), შემდეგ - მრჩეველი (2004), ხოლო 2012 წლიდან ამ მეტად პრესტიჟული საზოგადოების ვიცე-პრეზიდენტი. 2014 წელს კი, მისი მეთაურობით, თბილისმა IHM-ის 44-ე მსოფლიო კონგრესს უმასპინძლა. ორივე ეს შემთხვევა უპრეცედენტოა პოსტსაბჭოთა სივრცისთვის და მეტად იშვიათი აღმოსავლეთ ევროპისთვის. მიხეილ შენგელია ასეთ წარმატებას, მისი თანამედროვე საბჭოთა რეჟიმის შემყურე, ალბათ, ვერც კი წარმოიდგენდა. მუზეუმის ბედი, გამომდინარე 90-იანი წლების რთული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარებიდან, დიდხანს ბუნდოვანი რჩებოდა, მაგრამ ბატონი მიხეილის მემკვიდრეებმა საბოლოოდ თავისი გაიტანეს და ახლა «სსიპ მიხეილ შენგელიას სახელობის ქართული მედიცინის ისტორიის მუზეუმს» განახლებისა და განვითარების ეტაპი დაუდგა. საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვისა სამინისტროსა და თბილისის მერიის დახმარებით 2014 წლიდან დაიწყო მუზეუმის განახლება და სრული რეაბილიტაცია. 2016 წლის სექტემბერში, მონყობილი გამოფენა კი მუზეუმის დამუშავების მიხეილ შენგელიას დაბადებიდან 100 წლისთავს მიეძღვნება. მიხეილ შენგელიას ყველაზე დიდი დანატოვარი, ალბათ, მაინც ის სამეცნიერო სკოლაა, ასეთი დაუღალავი შრომითა და სიყვარულით რომ შექმნა. ეს სკოლა, უპირველესად, მისი აღზრდილი შესანიშნავი მკვლევრებით და პედაგოგებით გამოირჩევა: თვალსაჩინო მეცნიერი და აღმზრდელი, ბიოლოგიის აკადემიური დოქტორი ნანი ხელაია, რომელიც დღესაც წარმატებით იღვწის ორივე მიმართულებით, უახლესი ქართული მედიცინის მემკვიდრე - ჯუმბერ ქორჩილავა, ქალბატონები: ქეთი ძაძამია, ნია მატაბელი, ჯილდა გურგენიძე, ასმათ სულიაური. ან გარდაცვლილები: მეგობარი და თანამოაზრე, დოცენტი ციალა ჩხეიძე, მ.მ.კ. მაია გურგენიძე, თამარ გვაზავა და ციური გვეგმიძე, ყველა, ვისაც ბატონმა მიხეილმა უხელმძღვანელა, მეცნიერებაში გაუკვალა გზა და მათ შემდგომ პრაქტიკულ მედიცინაში გააგრძელეს მოღვაწეობა.

საერთოდ, მუზეუმის, კათედრისა და განყოფილების თანამშრომლების მიერ, 2015 წლამდე შესრულებულია ათას ორასზე მეტი სამეცნიერო შრომა, მათ შორის სამოცდაათამდე მონოგრაფია; გამოვლენილია და ტექსტურად შესწავლილია სამედიცინო ხასიათის ხუთასზე მეტი ხელნაწერი. ბევრი მათგანი აკადემიურად არის დამუშავებული და გამოცემული.

პროფესორი მიხეილ შენგელია გარდაიცვალა 1999 წლის 18 აგვისტოს, თბილისში. განისვენებს საბურთალოს საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.